



Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 1. do 7. jula 2003. godine, donijela je

ODLUKU

I.

Graditeljska cjelina Behram-begove (Behram-efendijine) džamije u Banjoj Luci proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik sastoji se od džamije sa «kuijom» (podzemna prostorija za ibadet¹), turbetom, mektebom, haremom, česmom, kapijom i kamenim zidom koji ograđuje kompleks.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. 1700 (novi premjer), što odgovara k.č. 1960/8 i 1960/9 (stari premjer), upisane u z.k. uložak broj 11987, k.o. Banja Luka, općina Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 9/02).

II.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati finansijske i tehničke uvjete za izradu tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnog spomenika. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke, propisuju se sljedeće mjere zaštite:

- graditeljska cjelina Behram-begove džamije u Banjoj Luci, sa «kuijom», turbetom, mektebom, haremom, česmom, kapijom i kamenim zidom koji

¹ Ibadet - osamljivanje

ograđuje kompleks, bit će konzervirani, restaurirani, a nedostajući dijelovi rehabilitirani u izvornom obliku, iste veličine, od istog ili istovrsnog materijala, primjenom istih tehnoloških metoda u najvećoj mogućoj mjeri, a na osnovu dokumentacije o izvornom obliku koja je sastavni dio ove odluke, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje Republike Srpske i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske;

- u sklopu projekta rehabilitacije bit će korištene metode rekonstrukcije (anastilozna i reoprstinacija), restauracije, konstruktivne sanacije i konsolidacije, kao i konzervacije;- svi ulomci koji se nalaze na prostoru graditeljske cjeline ili su nađeni na susjednim parcelama, a odnose se na autentični objekat, bit će snimljeni, konzervirani i ponovo ugrađeni u pripadajuće objekte džamije, kuije i turbeta, metodom anastilozne;

- svi ulomci koji su nađeni, a koje s obzirom na stepen oštećenja ili iz drugih opravdanih razloga nije moguće ugraditi, bit će izmjereni, dokumentirani i prezentirani na odgovarajući način u sklopu graditeljske cjeline.

IV.

Stavljaju se izvan snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su suprotni odredbama ove odluke.

V.

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI.

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje Republike Srpske, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na veb-stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII.

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX.

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) se briše nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 14.

X.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 02-6-952/03
2. juli 2003. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

Na osnovu člana 2. stav 1. Zakona o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju Behram-efendijine (Novoselije) džamije na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 14.

U skladu sa odredbama zakona, a na osnovu člana V Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodni donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.

dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra

- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Behram-begova (Behram-efendijina) džamija se nalazi u ulici Avde Gazića u Desnoj Novoseliji na desnoj obali Vrbasa.

Nacionalni spomenik obuhvata zemljište označeno kao k.č. broj 1700 (novi premjer), što odgovara k.č. br. 1960/8, 1960/9 (stari premjer) i z.k. uložak broj 11987, k.o. Banja Luka, općina Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Behram-begova džamija izgrađena je vjerovatno krajem XVI ili početkom XVII vijeka. Po narodnoj legendi osnivač je bio Behram efendija koji je došao iz Đumiša iz Anadolije po čemu je dobio i prezime Đumišić. Njegov brat, po istoj legendi, bio je Osman-beg Đumišić koji je izgradio također džamiju na Pobrđu, u Donjem Šeheru u Banjoj Luci.

Sama Novoselija nastala je poslije doseljavanja seljaka iz sela Trn, gdje je zavladao kuga. Oni su formirali naselje koje se sastojalo od pet mahala, i to na desnoj obali Šaban-agina i Mustaj-pašina, a na lijevoj hadži Zulfikareva i hadži Kurd. Behram-efendijina džamija nije u početku imala svoju mahalalu i bila je malo udaljena od pomenutih mahala i locirana na istočnoj strani grada.

Behram-efendija je bio pripadnik nekog derviškog reda pošto je uz džamiju izgradio malu podzemnu prostoriju "kuiju" koja je služila za osamljivanje u molitvi (ibadet).

Natpis na minberu potiče iz 1637. godine. Ovaj natpis je, prema historijskim podacima, napisao sam osnivač. Natpis je glasio: " *Pisao sam knjige cijeli život i kroz cijeli dan, a doći će vrijeme i one će se prodavati bud zašto*".

2. Opis dobra

Behram-begova džamija pripada tipu džamija sa sofama i drvenom munarom. Jedna od karakteristika ove džamije je ta što je džamija pored prostorije za namaz i sofa sa sjeveroistočne strane ima i dograđeno turbe u kojem je sahranjen osnivač, te uz zapadni ugao džamije dograđenu podzemnu prostoriju "kuiju" koja je služila za ibadet.

Osim toga džamija zajedno sa haremom bila je ograđena zidanom ogradom u čijem sastavu je bila i zgrada mekteba koja je izgrađena u novije vrijeme. U blizini džamije, odnosno preko puta pomenutog mekteba je česma čija voda je dovedena cijevima sa Beg-bunara, izvora koji je već dugi niz vijekova snabdijevao vodom i Novoseliju i Gornji Šeher, a spominje ga i Sofi Mehmed-paša u svojoj vakufnami pošto je ovaj izvor snabdijevao vodom njegov hamam (1554/55).

Sa sjeverozapadne strane džamije nalazi se drveni trijem oslonjen na četiri jednostavna kvadratična stupa međusobno spojena drvenim gredama. Sa sjeverne i zapadne strane nalaze se drvene sofe koje u početku nisu imale ogradu. Drvena ograda od punih dasaka je bila napravljena u prošlom vijeku.

Prostor za namaz je skoro kvadratičnog oblika dimenzija 6,85 (dužina) x 6,05 (širina) metara. Čitava unutrašnjost džamije odavala je krajnju jednostavnost. Mihrab je imao samo nišu, u pravokutno izvučenom okviru koji je bio malo više naglašen u prostoru. Minber džamije je bio drveni.

Džamija je imala drveni prednji mahvil širine oko 3 metra oslonjen na podužnu drvenu gredu. Konstrukcija mahvila je bila urađena od hrastovine bez boje i ukrasa. Bez posebnih detalja su bila i ulazna vrata.

Svi elementi su se sačuvali u svojoj autentičnosti i nisu se mijenjali do momenta rušenja džamije.

Enterijer džamije osvjetljavala su dva reda prozora. Spratni prozori su bili zaštićeni mušepcima dok su prizemni imali drvene demire na kojima su sa unutrašnje strane bili postavljeni drveni kapci.

Zidovi džamije su izrađeni od kamena debljine 75 cm.

Turbe dograđeno uz džamiju po legendi je napravio narod da bi iskazao svoju zahvalnost Behram-efendiji. Turbe je imalo pravokutnu osnovu unutrašnjih dimenzija 5,30 x 3,25 metara. Na turbetu se nalaze četiri prozora ojačana mušepcima i u unutrašnjosti dvije niše za ostavljanje knjiga. Krov turbeta je bio povezan sa krovom džamije i sve je bilo pokriveno biber crijepom.

U malu podzemnu prostoriju "kuiju" silazilo se kamenim stepeništem. Prostor kuije projektiran je u mjerilu čovjeka i ima dimenzije 3,10 x 1,60 metara. Na jugoistočnom zidu kuije nalazi se mihrabska niša. Iznad mihraba je prozor koji osvjetljava ovu prostoriju.

Jasminko Mulaomerović kuiju opisuje kao " *vještačku podzemnu prostoriju koja se nalazi uz desnu stranu ulaza u Behram-efendijinu džamiju. Pristupa joj se*

niz pet kamenih stepenica. Skoro cijelom visinom je ukopana u zemlju, tek bačvasti svod jedva da viri iz zemlje. Skromnih je mjera, dužine 3,10 m, širine 1,60 i visine 1,90 u tjemenu svoda. Uz jugoistočni zid nalazi se dozidani dio u kojem je mala niša oblikovana kupasto ali dosta plitko i koja predstavlja mihrab. Sa lijeve i desne strane nalaze se dvije police na kojima su mogle stajati svijeće, knjige ili levhe. Iznad mihraba je mali prozor. Kuija se kao i džamija vezuje za Behram-efendiju za koga je u narodu ostala predaja da je bio vrlo učen i uvjeren čovjek. U kuiji je provodio vrijeme u ibadetu. Zanimljivo je da se na drugoj strani, također uz džamiju, nalazi turbe Behram-efendije, građeno, slično kao i kuija, od grubo pritesanog kamena. I tu se očito radi o "hramu i grebu" kakvih je nekoliko bilo u srednjovjekovnom sakralnom životu na području Bosne i Hercegovine među pripadnicima Crkve bosanske. “

U haremu džamije je počelo sahranjivanje već početkom XVII vijeka, odnosno iz doba osnivanja džamije. Posebno su vrijedni bašluci po svojoj likovnoj obradi koji su imali turban izrađeni od mekanog domaćeg kamena. Visina im nije prelazila 150 cm. U haremu se nalazio i veći broj betonskih nišana, kao i nadgrobnika novije izrade bez likovnih vrijednosti. U haremu džamije nalazi se sljedeći nišani.

Nišan br. 1.

Muški nišan sa turbanom dimenzija 14,5x14x69 cm. Izrađen je od sedre. Nema natpisa.

Nišan br. 2.

Kameni nožni nišan skoro potpuno uništen. Visina ostatka nišana je 64 cm.

Nišan br. 3.

Kameni nožni nišan dimenzija 16x16x50 cm.

Nišan br. 4.

Muški nišan sa turbanom dimenzija 15x15x55 cm, bez natpisa.

Nišan br. 5.

Muški nišan sa turbanom, bez natpisa, izrađen od sedre, dimenzija 15x15x69 cm.

Nišan br. 6.

Muški kameni nišan sa turbanom dimenzija 16x13x73 cm.

Nišan br. 7.

Muški sedreni nišan sa turbanom, dimenzija 15x15x76 cm. sa natpisom na arapskom jeziku djelimično oštećenim.

1221 سنة..... يدالرخ صفر شهر في موته و دل يچ ابراهيم بن محرم المغفور والمرحوم
الفاخرة لله رضاء

Pomilovani i oprošteni Muharem sin Ibrahima Delića. Umro je u mjesecu saferu Godina 1221 (1806/1807). Radi Božjeg zadovoljstva proučite Fatihu.

Nišan br. 8.

Nišan bez natpisa, vjerovatno ženski, dimenzija 26x8x46 cm.

Nišan br. 9.

Stari sedreni nišan, oboren na zemlju, bez natpisa, dimenzija 20x20x80 cm.

Nišan br. 10.

Oboreni ženski nišan, dimenzija 18x8x115 cm.

Nišan br. 11.

Muški nišan sa turbanom, oboren na zemlju, bez natpisa, dimenzija 15,5x15,5x 77 cm.

Nišan br. 12.

Stari sedreni nišan bez natpisa, dimenzija 28x20x65 cm.

Nišan br. 13.

Ženski nišan dimenzija 23x8x54 cm.

Nišan br. 14.

Ženski nišan od sedre, dimenzija 20x8x40 cm.

Nišan br. 15

Muški nišan sa turbanom od sedre dimenzija 12,5x11,5x50 cm.

Nišan br.16.

Nišan od sedre, obima 70 cm i visine 50 cm.

Nišan br. 17.

Muški sedreni nišan sa turbanom dimenzija 20x17x50 cm.

Nišan br. 18.

Ženski nišan dimenzija 25x11x50 cm.

Nišan br. 19.

Oštećen sedreni nišan obima 85 cm i visine 45 cm.

U haremu se nalazi još pedesetak nišana novijeg datuma i dosta ostataka starih nišana koje je teško evidentirati.

Nišan br. 20.

Kamena kubura na grobu Behram-efendije, širine 73 cm i dužine 200 cm. Nišan je oštećen i oboren na zemlju pored kubure. Turbe u kojem se nalazi kubura je povezano s džamijom vratima koja se nalaze na lijevom džamijskom zidu.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Rješenjem Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH br. 02-698-3. od 18.4.1962. godine, objekat je stavljen pod zaštitu države i upisan u centralni Registar spomenika kulture pod rednim brojem 556/52.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika pod rednim brojem 14, objekat je registriran je kao «Behram-efendijina (Novoselija) džamija»

Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2002. godine Behram-efendijina džamija u Novoseliji u Banjoj Luci je bila evidentirana i kategorisana kao objekat I kategorije – najizrazitiji predstavnici svoje vrste, sa visokim dometom ostvarenja, a imaju nacionalni značaj.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nisu vršeni posebni istraživački radovi, osim izgradnje ograde oko sofa poslije II svjetskog rata.

- 1989. je popravljena ograda i kapija i obnovljena česma. Radove je vršio Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Banja Luke.

5. Sadašnje stanje dobra

Džamija je zapaljena i djelimično porušena 26.5.1993. godine. Lokalitet je djelimično rasčišćen 1999. godine.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

- A. Vremensko određenje**
- B. Historijska vrijednost**

D. Čitljivost

D.IV. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru

E. Simbolička vrijednost

- E.II. Sakralna vrijednost
- E.III. Tradicionalna vrijednost
- E.IV. Vezanost za rituale ili obrede
- E.V. Značaj za identitet grupe ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

F.II. Značenje u slici i strukturi grada

G. Izvornost

- G.II. Materijal i sadržaj
- G.III. Namjena i upotreba
- G.V. Položaj i smještaj u prostoru
- G.VI. Duh i osjećanja

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija:
- **fotografije snimljene prije rušenja objekta,**
- **fotografije snimljene nakon rušenja objekta,**
- grafički prilozi,
- **arhitektonski nacrti-tehnički snimci objekta-stanje prije rušenja:**
 - 1.1. situacija
 - 1.2. presjeci
 - 1.3. osnova
 - 1.4. fasada
 - 1.5. detalji.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja historijske građevine Behrambegove ili Behram-efendijine džamije u Banjoj Luci nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1953 Bejtović, Alija: *Banja Luka pod turskom vladavinom, Arhitektura i teritorijalni razvitak grada u 16. i 17. vijeku*, Naše starine I (Godišnjak Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR Bosne i Hercegovine), Sarajevo;
- 1999 Husedžinović, Sabira: *Džamije Banja Luke u planovima austrijskih ratnih karata iz XVIII stoljeća*, Prilozi za orijentalnu filologiju 47-48, Orijentalni institut, Sarajevo;
- Arhitektonska dokumentacija nastala do 1995 (izvor: crteži preuzeti od Dr Sabire Husedžinović).

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Prof. dr. Sabira Husedžinović, vanjski saradnik
Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnici u istraživanju i izradi Prijedloga odluke:

- *Mirzah Fočo, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za cjeline graditeljskog naslijeđa i kulturne krajolike
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*
- *Hazim Numanagić, diplomirani orijentalista, vanjski saradnik
Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*